

Віталіна КУРИЛЯК

ДОВІРА У ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИНАХ НА СВІТОВОМУ І НАЦІОНАЛЬНОМУ РИНКАХ

Розглянуто довіру як фактор, який визнає суттєвий вплив на функціонування фінансових ринків. Сформульовано теоретичні підходи до забезпечення довіри учасників ринку. Обґрунтовано тенденції і закономірності формування довіри на українському і світовому фінансовому ринку.

The trust is considered as a factor that influences significantly at the functioning of financial markets. Theoretical approaches for ensuring the trust between market participants are formulated. Substantiated the trends and patterns of trust in the Ukrainian and world financial market. The trends and patterns of trust forming at the Ukrainian and world financial markets are substantiated.

Важливі і до останнього часу малодосліджені у розвитку економіки світо цивілізаційні процеси. Серед них виокремлюється проблема довіри, значення якої суттєво зростає в умовах розвитку інтеграції. Це особливо усвідомлюється під час нинішньої світової економічної і фінансової кризи, коли надзвичайно загострилася необхідність утримання довіри до економічних, фінансових та державних інституцій в аспектах їхньої здатності ефективно виконувати свої функції та взаємодіяти між собою.

Використання традиційних і розробка нових методів завоювання і підтримання довіри стає нагальною потребою в системі ведення бізнесу як у рамках національної економіки, так і на наднаціональному рівні. Якщо в минулому довіра була суттєвою рисою налагодження міжнародних політичних відносин, то в сучасних умовах вона стає важливою рисою відносин в економічній сфері. Нарешті, довіра є основою і при формуванні нового світового економічного порядку. Недооцінка цього цивілізаційно-культурного фактора призводить до різного роду кризових явищ,

особливо при набутті недовіри тотального характеру. Саме через дефіцит суспільної довіри до уряду, як вважає академік В. Геєць, українська держава виявилася неспроможною вивести як мінімум 400 млрд. грн. (40% ВВП) з тіньового обороту та залучити близько 60 млрд. дол. заощаджень населення [2].

Кризи ХХ–ХХІ ст. показали, що негаразди на фінансовому ринку відбуваються через втрату довіри до установ, що здійснюють валютні та кредитні операції, забезпечують обіг цінних паперів і надають інші фінансові послуги. Оцінюючи наслідки кризи 30-их рр. минулого століття, Джон Кейнс убачав найбільш руйнівну складову у її перебігу кризи довіри. Він писав: "Фінансовий ринок стабільно функціонує до тих пір, поки всі його учасники знаходяться у "стані впевненості – the state confidence", що у свою чергу має значну суб'єктивну складову [6]". Ця вимога повною мірою знайшла своє підтвердження в Україні під час останньої світової кризи. Зокрема, при середньому курсі гривні до долара протягом 2006–2007 рр. і першої половини 2008 р. на рівні 5,05 у другій половині 2008 р. розпо-

чався її обвал. За оцінками фахівців, “психологічний бар’єр”, за яким було неможливо допускати її девальвацію, складав 6 гривень до долара. Однак утримати курс у таких межах Національний банк України не спромігся. У жовтні–грудні 2008 р. він знизився на 58,4%, а на початок квітня 2009 р. – на 52,5% [12; 16]. Це похитнуло довіру до державних установ, що відповідають за грошово-кредитну політику і призвело до погіршення ситуації на фінансовому ринку. У жовтні–грудні 2008 р. загальний обсяг депозитів у національній валюті зменшився на 13,7%, а в іноземній (у доларовому еквіваленті) – на 8%.

Отже, актуальність проблеми в системі фінансових відносин обумовлена як самим розвитком світової та національної економік, їх суттєвим ускладненням, так і недостатньою увагою до неї дослідників. Лише світова економічна і фінансова криза загострила її. Хоча і нині не можна сказати, що проблема довіри в системі економічних відносин в аспектах важливості її для дослідження знайшла цілковите усвідомлення.

Метою статті є систематизація матеріалів щодо ролі і місця довіри у функціонуванні фінансового ринку, виявлення тенденцій та закономірностей її впливу на розвиток економіки, зокрема у фінансово-банківській сфері.

З огляду на зростання фактора довіри як у поточних результатах економічної діяльності окремих підприємств, так і у частці національних економік, а також у функціонуванні інтегрованої світової економіки, є нагальна потреба у розвитку відповідних теоретичних основ. Класична економічна теорія не оперувала категорією довіри. Певне, не може бути скільки-небудь суттєвих заперечень, що це пов’язано з приналежністю довіри до сфери духовного життя. Хоча з точки зору формальної логіки таке пояснення може викликати заперечення. Адже політична економія трактувала економіку як відносини між людьми з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання. Можливо, точніше виглядало б пояснення цього феномена тим, що фактор

довіри в минулі часи не справляв значного впливу не тільки на світову та національну економіку, а й на економіку підприємства. Проте, як пишуть С. Юрій та Є. Савельєв, “нова фінансова цивілізація в основі своїй має філософію довіри” [18].

Відсутність розробленої теорії довіри в системі економічних відносин не означає, що ця категорія взагалі не досліджувалася представниками економічної науки. Одним із перших її вивчав Дж. Кейнс з позицій пошуку шляхів оздоровлення економіки при виході із кризи. Він розглядав довіру як фактор, без якого неможливо забезпечити зростання реального виробництва. Проте йому повинні передувати дії суспільної влади з фінансової підтримки економіки. “Наступні роздуми стосуються техніки самого оздоровлення, об’єктом якого є збільшення національного продукту і зайнятості населення, – писав Дж. Кейнс у відкритому листі президенту США Франкліну Делано Рузвельту. – У сучасній економічній системі все, що виробляється, випускається для продажу; і обсяг виробництва залежить від купівельної спроможності, що приймається до початкової вартості продукції, яка, як очікується, надійде на ринок. У широкому сенсі, виробництво не може зрости, поки не запрацює хоча б один із трьох факторів. Ця спонука може виходити або із світу бізнесу, або із зростаючої довіри до майбутнього, або з низької процентної ставки: все для того, щоби створити додатковий поточний дохід у найманих працівників, що і відбувається, коли збільшується змінний або постійний капітал країни. Також і суспільна влада може бути покликана для надання допомоги у справі забезпечення додаткового поточного доходу способом витрати запозичених коштів або готівкової емісії. У важкі часи не можна очікувати, що перший фактор буде скільки-небудь суттєвим. Другий фактор починає працювати як друга хвиля атаки на наслідки кризи після того, як розпочалося відновлювання за рахунок грошових витрат суспільної влади. Ось чому

тільки від третього фактора ми можемо очікувати початковий головний імпульс” [23].

У науковій літературі до проблематики довіри активніше почали звертатися західні фахівці, що вивчають організацію інформаційних потоків у мережі Інтернет. Вони вважають, що “довіра” зазвичай сприймається як синонім слів “істина” або “правдоподібність”. Звертається увага також на те, що поняття “довіра” спотворюється дезінформацією шляхом розповсюдження чуток або інформації, призначеної для обману інших. Виникає потреба оцінки, контролю і відбору мережевої інформації [19; 20].

Можна виокремити такі аспекти довіри, як повнота і своєчасність інформації [20; 21]. Зауважимо, що Інтернет і економіку об’єднує глобальність масштабів і потреба в комунікаційних мережах. Йдеться про те, що довіру заслуговують лише рішення, які розроблені і прийняті на основі достатніх і своєчасно отриманих даних.

Серед факторів, що дозволяють оцінювати інформацію і довіряти їй, важливе місце відводиться посередникам. Їхнє завдання при нинішній інтенсивності і розгалуженості інформаційних потоків полягає у вмінні відбору якісної в сенсі правдивості, повноти і суттєвості інформації. Це означає, що посередники не повинні бути лише засобом передачі інформації, а й уміти передавати споживачам її потрібність і корисність. У цьому сенсі можна послатися на роль таких міжнародно визнаних джерел посередницької інформації, як CNN або BBC, до яких у всьому світі існує високий рівень довіри.

Нині є безліч публікацій, в яких аналізуються причини останньої світової кризи. Серед них значне місце займає розгляд механізму створення “фінансової бульбашки” на іпотечному ринку. Не можна не погодитися з точкою зору І. Кравченко і Г. Багратяна, яка, до речі, є домінуючою, що у США “неймовірно зростали іпотечні кредити. Якщо на початку правління Джорджа Буша щорічно лише 1,5 млн. американців користувалися системою іпотечного кредитування, то на

початку 2007 р. – понад 8 млн. Не дивно, що за вісім років правління цієї адміністрації, коли темпи економічного зростання різко впали (порівняно з восьмирічним терміном правління Біла Клінтона), знову з’явився бюджетний дефіцит, зовнішній борг почав зростати, США були втягнуті в війни з Іраком і Афганістаном. Водночас американці, беручи іпотечні кредити, замість оренди нарешті почали жити у своїх “власних” будинках” [8].

Проте, в існуючих дослідженнях поза увагою залишається фактор довіри, який, по суті, був покладений в основу так званих низькоякісних іпотечних кредитів (subprime), механізм яких розроблявся “креативними фінансистами” Wall Street. За формою низькоякісні кредити – це позики клієнтам з проблемною кредитною історією, низькими доходами або відсутністю накопичень для початкового внеску. За методами упередження ризиків – розподіл ризиків неплатоспроможних позичальників серед великої і дуже великої їх кількості. Насправді перша хвиля накрила певні банки, перш за все Citigroup та UBS, друга – іпотечні агентства, серед яких першими опинилися IndyMac і Bancorp Inc. У цій кризі регулятори звинувачуються за зневагу до фундаментальних принципів кредитування: орієнтації на доходи й активи позичальників. Особливістю низькоякісних іпотечних кредитів стало припущення, що у разі дефолту житло завжди вартуватиме вище, ніж позика. Крім того, у системі низькоякісних іпотечних кредитів був ще такий ланцюг як рейтингові агентства, що працювали з неякісними моделями оцінки рейтингів складних структурованих низькоякісних боргів. Одночасно інвестори (такі як пенсійні фонди) не стали витратитися на власні системи оцінки ризиків, а цілком поклалися на рейтингові агентства.

Як видно, головний ланцюг в системі низькоякісного іпотечного кредитування – клієнт – залишався, так би мовити, поза підозрою. Член керівної ради Європейського центрального банку і голова Центрального банку Фінляндії Лііканен оцінює таку бізнес-

модель наступним чином: “Клієнти отримували позику фактично без яких-небудь додаткових вимог. До них існувала довіра, відповідно вони отримували кредит і виплачували його, а процентна ставка залишалася низькою. Стосовно низькоякісних клієнтів, тобто клієнтів з низькою кредитоспроможністю, мали б виникнути сумніви, чи зможе такий клієнт виплатити даний кредит. Однак, оскільки ціни на нерухомість зростали, ситуація із залученням низькоякісних позичальників розглядалася як цілком допустима” [10, 46].

Можна вважати, що в основі низькоякісного іпотечного кредитування лежала абсолютна довіра до клієнта. За формою це щось на зразок відносин у колонії для неповнолітніх і ідеєю виховання “нової людини” Антона Макаренка. Проте лише за формою, тому що за суттю відносини у колонії Макаренка контролювалися карбованцем, адже насправді він створив комерціалізовану структуру, в якій комунари виробляли електрообладнання і фототехніку за австрійською технологією, отримуючи невеликий дохід. У випадку з низькоякісним кредитуванням треба бачити ще довіру до схеми, що вдалося завоювати її розробникам. Однак схема виявилася незахищеною.

Із ситуації з низькоякісними іпотечними кредитами можна зробити один висновок загального характеру: зі збільшенням довіри на ринку зростає активність його учасників і розпочинається економічне зростання; чим нижча довіра на ринку, тим раціональнішими і стриманішими стають його учасники навіть тоді, коли доцільно рішуче діяти, що зрештою призводить до зниження темпів економічного зростання, а у зростанні масштабів недовіри – до кризи.

В теорії міжнародної економіки і фінансів в останні роки розвивається категорія “парадоксу довіри” (paradox of credibility). Суть її полягає в тому, що за умови зростання довіри до кредитної фінансової інституції зростає його реальна ліквідність і завдяки цьому розширюється вартість ресурсів, які можна спрямувати на кредитну діяльність. Відповідно зростає вартість активів. Крім того, із довірою

до фінансово-кредитних органів, перш за все монетарних, з’являються додаткові можливості для регулювання інфляційних процесів і уникнення фінансової нестабільності. Як показав В. Козюк, довіра до центрального банку підвищує значення флуктуацій у фінансовому секторі за умови помірних процентних ставок і низької інфляції навіть за експансії ліквідності. На ці процеси накладається глобалізація, що послаблює залежності національних ставок від національних макропроцесів і формує циклічний характер переливів капіталу щодо коливання вартості активів.

Згідно з моделлю В. Козюка, “переливи капіталів розігрівають ціни на активи на фазі припливу та сприяють їх швидкому обвалу на фазі відпливу. Разом із зростанням значення флуктуацій у фінансовому секторі для решти економіки макрофінансова нестабільність може виникнути навіть на підґрунті стабільності цін” [7, 284]. Крім того, “парадокс довіри” проявляється у розширенні фронту спекулятивних операцій, що призводить до розбухання фінансових агрегатів. Можливості для цього створюються завдяки м’яким умовам ліквідності ринку, що формуються на основі більшої гнучкості монетарної політики при підтриманні цінової стабільності.

Парадокси, що виникають через особливості формування довіри у ринкових відносинах, пов’язані значною мірою із психологією сприйняття інформації про рішення, що приймаються певними суб’єктами. У господарській практиці викликають нерозуміння і подив випадки, коли після оголошення втрат зростає ціна акцій, і навпаки. Вартість акцій 350 великих європейських компаній у жовтні 2007 р. не суттєво знизилась до рівня травня–червня 2007 р. Навпаки, у банківському секторі справи виглядають інакше. Пояснення наявності протилежних тенденцій полягає в тому, що 2–3 великих банки опублікували інформацію про збитковість діяльності. Наслідком розкриття таких даних стало зростання їхніх акцій і загалом акцій банків.

Ситуація парадоксальна – ви оголошуєте, що у вас є збитки, а ваші акції зростають в ціні. Е. Лііканен, беручи для аналізу ситуацію з існуванням підозри про падіння цін на акції через відсутність довіри, убачає початок зворотного процесу “якщо деякі банки оголошують, що у них є збитки, тобто визнають їх і списують, то інвестори цим банкам починають довіряти. Загалом сучасні інструменти фінансового ринку – це дуже складні речі” [10, 46]. Така парадоксальна на перший погляд ситуація виникає тому, що учасники ринку сприймають відкритість в умовах появи негативних тенденцій в діяльності фірми, обумовлених дією зовнішніх факторів, як прояв впевненості у наявності реальних можливостей для подолання труднощів, що склалися. Тому, природно виникає довіра до акцій таких банків і прагнення придбати їх в той час, коли ще ціни на них не “кусаються”. Це означає, що поява віри в майбутні успіхи фірми перериває негативну тенденцію попри те, що реальних підстав для придбання її акцій ще нема.

Процеси на валютно-фінансовому ринку за своєю суттю розвиваються за подібними сценаріями незалежно від рівня економічного розвитку держави. Проте, їхня швидкість у розвинутих країнах є значно вищою, ніж в країнах, що розвиваються. Крім того, вони характеризуються вищими показниками прискорення через кращу забезпеченість сучасними інформаційно-комунікаційними ресурсами та розвиненість Інтернет-бенкінгу. Їх вивчення є важливим для України за двома позиціями. По-перше, досвід, що накопичується розвиненими країнами в управлінні ринковими змінами, доцільно трансформувати для використання на національному рівні. По-друге, в умовах розширення інтегрованості країни у світовий економічний простір українським підприємствам і уряду доводиться грати за кордоном за міжнародними правилами. Надзвичайно важливо своєчасно виявляти світові тенденції в існуванні довіри до дій гравців ринку (насамперед великих, від яких залежить стан всієї світової чи регіональної економіки), коливанні її в один чи ін-

ший бік, та вживати заходи, що упереджують негативний вплив на національну економіку або такі, що сприяють використанню сприятливих тенденцій для її розвитку.

З огляду на проблеми ліквідності у реальному та фінансовому секторах українських підприємств варто звернутися до аналізу аналогічних процесів у розвинутих країнах. Типовими можна вважати події навколо англійського банку “Northern Rock”, що розпочалися 13 вересня 2007 р. Передісторія цих подій полягала в тому, що банк через проблеми з ліквідністю звернувся до Центрального банку Великої Британії із заявою про надзвичайне фінансування. Це було великою несподіванкою, тому що за останні 100 років у такій складній ситуації не опинявся жоден англійський банк. Відразу потекли інформаційні потоки через мережу Інтернет до вкладників, а вони, у свою чергу, в режимі online отримали доступ до своїх вкладів і почали їх спустошувати. Невдахи, кому не поталанило вночі розпорядитися своїми коштами на банківському рахунку, вранці були вже біля офісів “Northern Rock”. Як наслідок, все руйнувалося. У цей час вартість акцій банку “Northern Rock” впала більше, ніж втричі.

Вже такий достатньо загальний опис подій свідчить про те, що схема банкрутства банку у випадку втрати довіри вкладників принципово не відрізняється від процесів, які спостерігаються на українському ринку з середини 2008 р. До цього треба додати ще один важливий елемент, який в багатьох випадках притаманний будь-якій економіці. Сумніви у надійності банку, що банкрутує, виникають задовго до часу “Ч”. Як стверджує Е. Лііканен [10, 41], ще 9 серпня 2007 р. в ЄЦБ помітили наявність проблем з ліквідністю на європейському банківському ринку. У цей день проблеми з ліквідністю відчували багато комерційних банків. Одночасно і для ЄЦБ стало проблемою те, що його базова ставка складала 4% при значно вищій реальній ставці на ринку. Якщо ж простежити ставки “овернайт” (тобто за одноденними кредитами) для євро, долара та фунта, то всі вони пішли вверх. Це є свідченням того, що економічний клімат змінився не в окремій

країні чи в євросоні, а у цілому світі. Отже, можна зробити висновок, що ринки грошей і капіталу є явищами світового масштабу і чим сильнішим є обвал в одному місці, тим більше він змінює економічну ситуацію в інших частинах світу.

У розвитку відносин учасників валютно-фінансового ринку важливу роль відіграє довіра в аспекті міжбанківського співробітництва. Вона проявляється в тенденціях динаміки ставок "евгеро" (еврепо – для банків, що мають забезпечення) і "евгібор" (еврибор – ставки для грошей, що можна взяти без забезпечення). За умов стабільності ринкової ситуації, відсутності кризових явищ різниця між ними не буває суттєвою. Це є свідченням того, що між банківськими установами існує "мир і злагода", вони не мають сумнівів щодо дотримання норм, які покладені в основу розрахунків один з одним. Однак, якщо співвідношення між ставками евгеро і еугібор різко змінюється, то різниця між ними зростає і є тим більшою, чим менше довіри між банками.

Отже, довіра між банками може суттєво змінювати кон'юнктуру на міжбанківському ринку кредитних ресурсів. Одним із індикаторів існування довіри між ними є динаміка ставок евгеро і еугібор. Ця тенденція здебільшого притаманна європейському ринку і є суттєвою для домашніх господарств. Вони беруть кредити, як правило, в банках своїх країн і розраховуються за них по ставках еугібор. Після 9 серпня 2007 р. різниця між ставками евгеро і еугібор в країнах Європейського Союзу різко зросла, що свідчило про зникнення довіри між банками. Враховуючи те, що населення бере кредити в банках своїх країн та їхні процентні ставки пов'язані із ставками еугібор, ЄЦБ вирішив не міняти свою політику. Проте, як справедливо зазначає Е. Лііканен, "оскільки ставка еугібор пішла різко вгору, то і ставки по кредитах для населення також пішли вгору. І в основі лежала все та ж сама ситуація – відсутність або недостача довіри" [10, 43].

Досліджуючи проблему довіри в системі економічних відносин, не можна розглядати

економіку як автаркію. Українська економіка є відкритою системою, яка з 2005 р. визнана економікою ринкового типу. Це сприяло значному притоку в країну капіталу, хоча і позначилося на поглибленні кризи, особливо через тиск на зміцнення обмінного курсу гривні при погіршенні сальдо поточного рахунку. За цих умов підтримання цінової конкурентоспроможності змусило НБУ утримувати обмінний курс гривні до долара США на стабільному рівні. Сталося різке зростання кредитного портфеля через залучення капіталу на міжнародному ринку, посилення валютних дисбалансів, розвиток інфляційних процесів [4, 5-6].

Отже, українська економіка як відкрита ринкова система значною мірою прийняла на себе вади світової економіки. У час великих ускладнень можна і треба розраховувати на сприяння у розробці і здійсненні антикризових дій на світове співтовариство. Проте така співпраця повинна бути рівноправною і зорієнтованою на забезпечення сталого розвитку. З цієї позиції важливо Україні діяти і залишатися в рамках програми Міжнародного валютного фонду, місія якого визначає як можливості видачі кредиту, так і заходи, що забезпечують досягнення кінцевих цілей розвитку. Одночасно, МВФ не "грає" на суперечності між лідерами держави, а сприяє їх єдності.

Загальна ситуація на валютно-фінансовому ринку України протягом останніх трьох років має тенденцію до погіршення. Масштаби загострення ситуації в економіці і на фінансових ринках виявилися значно гіршими, ніж прогнозувалося. Як зазначається у звіті Національного банку України, "на ситуацію істотно вплинула штучно спровокована недовіра у населення до фінансового стану окремих банків і банківської системи загалом та вплив коштів" [11]. Над банківською системою країни нависла загроза втрати суверенітету. Вхідження у національну банківську систему іноземних власників та іноземного капіталу ускладнив прогнозування і контроль ефективності її функціонування.

Розглянемо аспекти, що пов'язані з фактором довіри до діяльності фінансово-

банківських установ. Причому, довіра на українському ринку стає суттєвішим фактором поширення кризових явищ, ніж в інших країнах з ринками, що розвиваються і формуються. Складається враження, що Україна може стати класичною країною нарощування недовіри до всієї банківської системи. Вона посилюється діями державного менеджменту – адміністрації Президента, уряду, Верховної Ради, НБУ. Часто банки відмовляють у поверненні депозитів, термін дії яких завершився, автоматично пролонгуючи договори.

Унаслідок втрати довіри до фінансово-банківської системи склалася ситуація, коли темпи відтоку капіталу весь час після початку кризи залишаються високими, а кількість бажаючих забрати депозити не зменшується. У першому кварталі 2009 р. відток з депозитних рахунків сягнув 47 мільярдів гривень, тоді як ще минулого року за цей період приток коштів по системі склав 15 мільярдів гривень [14]. Причому, через недовіру всій системі гроші витікають не лише з “проблемних”, а з усіх банків.

За соціологічними дослідженнями компанії R&B Group, 79,6% респондентів у березні 2009 р. не довіряли жодному банку країни [17]. На відміну від інших країн, наприклад Росії, в Україні втрачена економічна і політична певність у системі. Численна армія вкладників банків попри все прагне “зняти” гроші зі своїх рахунків. Щоправда, протягом третього кварталу 2009 р. обсяг депозитів фізичних осіб повільно зростає, але переважно в іноземній валюті [15]. Це є проявом недовіри до національної валюти, курс якої постійно знижується. Бездіяльність у таких умовах загрожує появою численних колапсів і шоком для всієї економіки. Зрештою, банківська система функціонує, але лише завдяки рефінансуванню з боку Національного банку України.

Падіння довіри завжди кореспондується в економіці з втратою економічних вигід. Вихід із такої ситуації потребує енергійного пошуку різних резервів повернення довіри. Якщо це не відбувається, прискорюється процес наростання кризи і пов'язаних з ним економічних

втрат. Стосовно банківської системи України, як зазначають заступник директора Європейського департаменту МВФ Д. Пазарбазіолу і директор Світового банку по Україні, Білорусі і Молдові М. Райзер, у разі, якщо падіння довіри до неї сягне тієї межі, коли вкладники не вважатимуть жоден з банків безпечним, то вони замість переведення своїх заощаджень з однієї установи до іншої взагалі почнуть покидати банківську систему [13].

Отже, правомірно стверджувати, що втрата довіри до певної ланки економічної системи тягне за собою відповідні втрати. Це є кількісним вимірником довіри (недовіри) до цієї ланки. При цьому треба мати на увазі, що довіра до економічної ланки є комплексним показником, який містить оцінку економічними агентами спроможності успішно діяти як самого суб'єкта підприємницької діяльності, так і тих, хто йому сприяє чи протидіє. Особливо важлива у такому сенсі роль держави, яка має великі можливості щодо забезпечення необхідних гарантій громадянам і юридичним особам. Місію відновлення довіри держава може успішно виконувати у разі прийняття рішень, що відновлюють умови, за яких відтворюються здатності досягнення економічних цілей.

Спробуємо розкрити сформовану вище тезу детальніше. Відповідно до закону України “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб” [5] кожному вкладнику гарантується відшкодування коштів за його вкладами, у т. ч. відсотки, в розмірі вкладів на день настання недоступності вкладів, але не більше 150000 гривень. Таке рішення мало б заспокоїти вкладників і пересвідчити їх у безпечності заощаджень. Проте законом встановлені різні обмеження, що ускладнюють отримання коштів у разі настання потреби в них. Зокрема, передбачено, що фонд видає вклади лише у випадку ліквідації банку. До того ж спочатку протягом двадцяти робочих днів фонду повинен бути наданий повний список вкладників, які мають право на відшкодування коштів за вкладами, із зазначенням розрахункової суми, яка підлягає відшкодуванню.

За зазначених умов реально можна отримати вклад щонайменше через багато місяців з урахуванням процедури банкрутства банку. Остання розпочинається із моменту запровадження тимчасової адміністрації, що призначається на півроку. Закон не виключає затягування термінів проголошення банкрутства банку, тому що тимчасову адміністрацію призначає не суд, а Національний банк України, який у більшості випадків є винною стороною через недостатність контролю діяльності банка-банкрута. Іншими словами, той факт, що фондом відшкодовуються вклади не у випадку неповернення депозиту банком, а у разі його банкрутства, суттєво знижує довіру до банку.

Формування довіри до банківського сектора треба будувати на тій вихідній посилці, що їхня надійність для клієнтів забезпечується державною системою нагляду. Особливе місце в ній належить центральному банку, що з інституційної точки зору є відповідальним за ліквідність банківської системи загалом і окремих банків зокрема. З цієї точки зору не можна допускати недовіру до центрального банку. Клієнти комерційних банків повинні вірити, що він має достатньо власних і загальнодержавних ресурсів для вирішення платіжних проблем їхньої установи. Це означає необхідність створення системи, за якої будь-які прояви слабкості у діяльності центрального банку повинні розглядатися або як упущення його менеджменту, що дає підстави для своєчасної постановки питання про недовіру керівництву, або як потребу у своєчасній підтримці банківської системи з боку держави.

У культурі сучасного бізнесу існує правило – клієнт завжди правий. Якщо застосовувати цю умову у фінансово-банківському секторі, то варто було б розробляти систему управління ним, за якою клієнт не повинен втрачати від упущень банківського менеджменту, адже він не може впливати на нього. До того ж для прийняття рішень щодо вибору установи для розміщення свого вкладу населення не має відповідної професійної підготовки. Тут рішення приймається майже

винятково на довірі. Остання ґрунтується на розумінні, що регламентація і контроль діяльності комерційного банку є прерогативою державних установ. З цих підстав держава не повинна перекладати на клієнтів збитки банків через упущення адміністративного менеджменту.

Варто виокремити у довірі до уряду такий аспект, про який можна говорити як про закономірність. За загальної втрати довіри щодо спроможності виконати головні свої зобов'язання урядом, нація може довіряти йому в реалізації окремих цілей. Так, дослідження соціологів свідчать про те, що в умовах тотального дефіциту довіри до всієї банківської системи єдиним джерелом віри у виконання нею своїх зобов'язань перед клієнтами залишається тільки підтримка держави. Так, за даними соціологічних досліджень аналітичної групи "Центр", дотримання кредитно-ощадними структурами своїх початкових зобов'язань (відмова від підвищення відсоткових ставок за кредитами і зниження їх за депозитами) може зміцнити довіру до них на 17,5%. А готовність банків іти назустріч своїм клієнтам (насамперед у разі дочасної виплати депозитів і реструктуризації кредитної заборгованості) можуть додати ще 15,6% поваги до них. Натомість для 24,7% населення репутаційним критерієм може слугувати підтримка банків із боку уряду [9].

Звідси випливає важливий висновок для формування тактики і певною мірою стратегії державної політики щодо відновлення довіри до фінансово-банківської системи, яка повинна будуватися на прозорих і зрозумілих діях державних установ. Така посилка має використовуватися і міжнародними фінансовими організаціями, перш за все МВФ і Світовим банком. Йдеться, головним чином, про гарантії інтересів клієнтів і засади рекапіталізації. Треба позитивно сприймати вимоги і конкретні дії міжнародних фінансових організацій щодо здійснення рекапіталізації українських банків і використовувати їх для залучення внутрішніх інвестицій у реальний сектор економіки через банківську систему.

Література

1. Геєць В. Антикризиві заходи Тимошенко приречені на невдачу // Режим доступу: <http://zakarpattya.net.ua/news/38779.html>
2. Прошова і банківська статистика // <http://www.bank.gov.ua/Statist/index.htm>
3. Губерная Г. К. Природа современного кризиса // *Економіка промисловості. Науково-практичний журнал.* – 2009. – № 2 (45). – С. 209–218.
4. Дії Національного банку України в період загострення світової фінансової кризи. Аналітичний звіт. К. НБУ, 2009 // http://www.bank.gov.ua/Publication/Analytical/Report_fin_kr.pdf.
5. Закон України від 20.09.2001 р. № 2740-III "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб".
6. Кейнс Дж. *Общая теория занятости, процента и денег: Избранное.* – М.: Эксмо, 2007. – 960 с.
7. Козюк В. В. *Монетарні засади глобальної фінансової стабільності: Монографія.* – Тернопіль: *Економічна думка*, 2009. – 728 с.
8. Кравченко І., Багратян Г. Криза та регулювання фінансової системи // *Вісник Національного банку України.* – 2009. – № 1 (155). – С. 19–27.
9. Леонов В. Криза довіри, або чому потрібна рекапіталізація // *Дзеркало тижня.* – 2009. – 13–20 квітня.
10. Лииканен Э. *Возмущение на денежных и финансовых рынках // Вестник Московского университета.* – 2009. – № 1. – С. 41–49.
11. Національний банк України. *Річний звіт.* – 2008. – [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: http://www.bank.gov.ua/Publication/an_rep/A_report_2008.pdf.
12. *Основні засади грошово-кредитної політики на 2009 рік* // http://www.bank.gov.ua/Rada_NBU/OsnovZasad-2009.pdf.
13. Пазарбазіолу Д., Райзер Д. *Зміцнення українського банківського сектора: принципи участі держави* // *Дзеркало тижня.* – 2009. – 30 травня – 5 червня.
14. *Рейтинг банків, що втратили найбільше депозитів* // *Економічна правда.* – 2009. – 30 квітня. – Режим доступу до ресурсу – <http://www.epravda.com.ua/publications/49f8894977fa0/>
15. *Рейтинг надійності банківських вкладів* // *Економічна правда.* – 2009. – 6 листопада. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://project.ukrinform.ua/news/13650/>.
16. *Середній курс гривні (до 1996 року українського карбованця) до іноземних валют* // http://www.bank.gov.ua/KURS/last_kurs1.htm.
17. Щукін Л. *Як змусити людей довіряти банкам?* // *Економічна правда*, 19.03.2009 // <http://www.epravda.com.ua/columns/49c21d6a32f5f/>.
18. Юрій С., Савельєв Є. *Час "Ч": Радикальні економічні реформи* // *Дзеркало тижня.* – 2008. – № 49 (728). – С. 10.
19. Almond G. A. *The Civic culture. Political attitudes and democracy in five nations* / Gabriel A. Almond, Sidney Verba. – New York: Princeton, 1963.
20. Burbules N. C. *Paradoxes of the Web: The Ethical Dimensions of Credibility* / Nicholas C. Burbules. – 2001
21. Burbules N. C. *Does The Internet constitute a global educational community?* / In N. C Burbules & C. Torres (Eds.) *Globalization and education: Critical perspectives.* – New York, 2000. – P. 102–122.
22. Keynes J. M. *An Open Letter To President Roosevelt.* *New York Times*, 16 December 1933 / Режим доступу до ресурсу: <http://newdeal.feri.org/keynes2.htm>.